AKTYORLIK MAHORATIDA PANTOMIMANING O‘RNI

Ibrohimov Hikmatulloh No'monjon o‘g‘li
Qo‘qon Davlat Universtiteti
“Musiqali teatr aktiyorligi” yo‘nalishi 2-bosqich
talabmailto:lazizbekmadaliyev1@gmail.com**si**
ibrohimovhikmatuloh@gmail.com
Ilmiy rahbar “San’atshunoslik”
kafedrasi katta o‘qituvchisi:
Avarov Otabek Rustambek o‘g‘li

Anatatsiya: Ushbu maqolada pantomima san’atining teatr va aktyorlik mahoratidagi o‘rni, uning aktyor ijodiy faoliyatiga ta’siri hamda sahna obrazini yaratishdagi ahamiyati yoritiladi. Pantomimaning tana harakati, imo-ishora, yuz ifodasi, tasavvur va jismoniy plastika bilan bog‘liq jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, bugungi kunda yosh aktyorlarning pantomima bilan ishlash jarayonida duch kelayotgan muammolari, ularning kelib chiqish sabablari va bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: pantomima, aktyorlik mahorati, sahna harakati, plastika, tasavvur, imo-ishora, tana tili, mimika, obraz.

Abstract: This article examines the role of stage makeup in acting and its importance in creating theatrical characters. It discusses different types of makeup, their use in historical and contemporary performances, as well as common problems and possible solutions.

Keywords: pantomime, acting skills, stage movement, physical expression, imagination, gesture, body language, facial expression.

Teatr san’ati insonning ichki dunyosi, his-tuyg‘ulari, fikrlari va hayotiy kechinmalarini sahna orqali namoyon etuvchi murakkab ijodiy jarayondir. Bu jarayonda aktyor asosiy ijodkor sifatida nafaqat so‘z va ovozdan, balki tana harakati,

nigoh, yuz ifodasi va imo-ishoralardan ham foydalanadi. Aktyor tomoshabinga o‘z fikrini turli ifoda vositalari orqali yetkazadi. Ana shunday vositalardan biri pantomima san’atidir.Pantomima — insonning fikri, hissiyoti va muayyan voqeani so‘zsiz, asosan tana harakatlari, imo-ishora va mimika orqali ifodalash san’atidir. Uning asosiy xususiyati shundaki, aktyor so‘zlardan foydalanmagan holda ham tomoshabinga tushunarli voqea va obrazni yaratishi mumkin.Bugungi teatr jarayonida pantomimaning ahamiyati yanada ortib bormoqda. Chunki sahna san’ati faqat matnni aytish yoki tayyor so‘zlarni ijro etishdan iborat emas. Haqiqiy aktyor o‘z tanasini ham ijodiy ifoda vositasiga aylantira olishi kerak. Shu sababli pantomima bo‘lajak aktyorlarning kasbiy tayyorgarligida alohida o‘rin egallaydi. **Pantomima** atamasi yunon tilidan kelib chiqqan bo‘lib, barcha narsani taqlid va harakat orqali ifodalash ma’nosini anglatadi. Bu san’at turi qadimgi Yunoniston va Rim teatrlarida rivojlangan. Dastlab unda insonlarning kundalik hayoti, turli voqealar, xarakterlar va ijtimoiy munosabatlar harakat orqali namoyish etilgan. Keyinchalik pantomima Yevropa teatr san’atida mustaqil ijodiy yo‘nalish sifatida rivojlandi. Ayniqsa, mimika va tana harakatlariga asoslangan sahna ijrosi orqali tomoshabinga chuqur ta’sir ko‘rsatadigan aktyorlar yetishib chiqdi. Fransuz mim san’atkori **Marsel Marso** pantomima rivojiga katta hissa qo‘shgan ijodkorlardan biri hisoblanadi. Uning ijodida so‘zsiz harakatlar orqali insonning quvonchi, iztirobi, yolg‘izligi va orzu-umidlari ifodalangan. Pantomima bugungi kunda ham teatr, sirk, kino, estrada va boshqa sahna san’ati yo‘nalishlarida qo‘llaniladi. Ayniqsa, jismoniy teatrda pantomima asosiy ifoda vositalaridan biri hisoblanadi. Xullas aktyorlik mahoratida pantomima aktyorning jismoniy imkoniyatlarini rivojlantirish, harakatlar orqali obraz yaratish va sahnadagi ifodaviylikni kuchaytirishda muhim ahamiyatga ega. Birinchidan, pantomima aktyorning tana ustidan nazoratini rivojlantiradi. Aktyor har bir harakatini aniq, maqsadli va tabiiy bajarishga o‘rganadi. Sahnadagi ortiqcha yoki ma’nosiz harakatlar kamayadi. Ikkinchidan, pantomima tasavvur va fantaziyani rivojlantiradi. Masalan, aktyor sahnada

ko‘rinmas stulga o‘tirishi, xayoliy oynani ochishi yoki ko‘rinmas buyumni ko‘tarishi mumkin. Bunda u buyumning hajmi, og‘irligi, shakli va joylashuvini o‘z tasavvurida aniq belgilashi kerak. Tomoshabin esa aktyorning harakatlari orqali ushbu buyumni xayolan ko‘z oldiga keltiradi. Uchinchidan, pantomima aktyorning mimik imkoniyatlarini kengaytiradi. Insonning yuz ifodasi uning ichki holatini namoyon etuvchi muhim vositadir. Quvonch, hayrat, qo‘rquv, iztirob, g‘azab kabi tuyg‘ular yuz mushaklari va nigoh orqali ifodalanishi mumkin.

To‘rtinchidan, pantomima aktyorda sahna erkinligini shakllantiradi. O‘z tanasini yaxshi boshqara oladigan aktyor turli sahnaviy vaziyatlarda erkin harakatlanadi, obrazning xarakteriga mos jismoniy ifoda topa oladi.

Pantomimada obraz yaratish uchun aktyor, avvalo, qahramonning ichki dunyosini tushunishi lozim. Chunki har qanday harakat ma’lum bir maqsad va sababga ega bo‘lishi kerak. Aktyor shunchaki qo‘lini ko‘tarishi yoki yurishi bilan cheklanmasdan, nima sababdan bunday harakat qilayotganini anglab yetishi zarur. Masalan, bir insonning sahnada yurishini olaylik. Xursand insonning yurishi bilan tushkunlikka tushgan insonning yurishi bir xil bo‘lmaydi. Xuddi shuningdek, o‘ziga ishongan insonning gavda holati, nigohi va qadam tashlashi qo‘rqoq yoki ikkilanuvchan insonnikidan farq qiladi. Demak, aktyor harakat orqali qahramonning xarakterini ochib berishi mumkin. Buning uchun u hayotni kuzatishi, insonlarning xatti-harakatlarini o‘rganishi va ularni ijodiy qayta ishlashi kerak. Pantomimada harakatlarning aniqligi ham muhim. Masalan, aktyor xayoliy stakanni qo‘liga olayotganda uning joylashuvini, hajmini va og‘irligini izchil tasavvur qilishi kerak. Agar keyingi harakatda stakan boshqa joyda paydo bo‘lsa, tomoshabinda ishonchsizlik yuzaga keladi. Shu sababli pantomimada harakatlar uzviyligi va mantiqiy izchilligi muhim hisoblanadi. ***Pantamima san’atning boshqa turlari kabi, badiiy obrazlar orqali namoish etiladi. Shu bilan bir qatorda pantomime sahna san’atida o’zning alohida o’rniga ega bolib, o’ziga xos ta’sirchan vositalariga egadir. U dramatik teatrga ham, baletgaham o’xshamaydi, lekin undagi ba’zi***

tomonlar ularga o'xshaydi. Mim bilan drama artisti nimasi bilan bir-biriga o'xshaydi? Birinchidan ularning aktyorlik mahorati umumiy qoidalariga bo'ysunishidadir. Obrazlarni yaratish uslubida ham juda ko'p o'xshashliklar bor. Tomoshabinlarga emotsional ta'sir qolishdagi vazifalar ham o'xshashdir. Shunday bo'lishiga qaramay drama va pantamima bir-biridan farq qiladi. Dramatik aktyor asosan so'z yordamida harakat qilsa, mim xatti-harakati so'zsiz bajariladi1.

Bugungi kunda ayrim yosh aktyorlarning sahna faoliyatida pantomima va jismoniy ifoda bilan bog‘liq kamchiliklar kuzatiladi. Buning sabablaridan biri — mashg‘ulotlarda nutq va matn ustida ishlashga ko‘proq e’tibor berilib, jismoniy ifoda vositalarining yetarlicha rivojlantirilmasligidir.

Birinchi muammo — aktyorlarning tana harakatlarida erkinlik yetishmasligi. Ayrim ijrochilar sahnada o‘zini tabiiy tuta olmaydi, harakatlari sun’iy va majburiy ko‘rinadi. Bu esa obrazning ishonarliligiga salbiy ta’sir qiladi.

Ikkinchi muammo — imo-ishoralardan noto‘g‘ri foydalanish. Ba’zi aktyorlar o‘z fikrini ifodalash uchun ortiqcha qo‘l harakatlaridan foydalanadi. Natijada harakatning mazmuni yo‘qoladi va tomoshabin diqqatini asosiy voqeadan chalg‘itadi.

Uchinchi muammo — tasavvur va kuzatuvchanlikning yetarli darajada rivojlanmaganligi. Pantomima aktyordan xayoliy makon va buyumlar bilan ishonarli ishlashni talab qiladi. Buning uchun esa doimiy kuzatish va mashq zarur.

---

1 B. SAYFULLAYEV. J. MAMATQOSIMOV. “ Aktyorlik Mahorati” Fan va texnalogiya. Toshkent. 2012. 241b.

To‘rtinchi muammo — yuz ifodasi va tana harakatining bir-biriga mos kelmasligi. Masalan, aktyor sahnada qo‘rqayotgan qahramonni ijro etsa-yu, uning yuzida bu holat sezilmasa, obrazning ta’sir kuchi pasayadi.

Beshinchi muammo — pantomimani faqat oddiy taqlid yoki kulgili harakatlar majmuasi sifatida qabul qilishdir. Aslida pantomima chuqur ma’no va mazmunga ega bo‘lgan mustaqil badiiy ifoda shaklidir.

Yuqorida keltirilgan muammolarni bartaraf etish uchun, avvalo, aktyorlarning jismoniy tayyorgarligi va sahna plastikasi ustida muntazam ishlash zarur. Pantomima mashg‘ulotlari faqat nazariy bilim bilan cheklanib qolmasligi, amaliy mashqlar bilan mustahkamlanishi kerak.

Birinchi navbatda, oyna qarshisida ishlash mashqlaridan foydalanish mumkin. Aktyor o‘z harakatlarini kuzatib, ortiqcha imo-ishoralar va sun’iy holatlarni aniqlaydi. Bu usul tana ustidan nazoratni kuchaytiradi.

Ikkinchidan, xayoliy buyumlar bilan ishlash mashqlarini bajarish lozim. Aktyor ko‘rinmas stakan, kitob, eshik yoki boshqa buyumlar bilan harakat qiladi. Bunda buyumning shakli, og‘irligi va joylashuvini doimiy bir xil saqlashga e’tibor beriladi.

Uchinchidan, hissiyotlarni so‘zsiz ifodalash mashqlari foydali. Aktyor quvonch, g‘azab, hayrat, xavotir va iztirob kabi holatlarni faqat yuz ifodasi va tana harakati orqali ko‘rsatishga harakat qiladi.

To‘rtinchidan, kuzatuvchanlikni rivojlantirish zarur. Aktyor kundalik hayotda turli xarakterdagi insonlarning yurishi, turishi, gaplashishi va munosabatlarini kuzatishi kerak. Bu kuzatuvlar keyinchalik obraz yaratishda muhim material bo‘lib xizmat qiladi.

Beshinchidan, ta’lim jarayonida pantomima bo‘yicha mustaqil sahna etyudlarini yaratish maqsadga muvofiq. Talabalar kichik voqealarni so‘zsiz namoyish etish orqali o‘zlarining tasavvuri, ijodkorligi va jismoniy ifoda imkoniyatlarini rivojlantiradilar.

Endi xulosa qilib aytganda, pantomima aktyorlik mahoratining ajralmas va muhim tarkibiy qismidir. U aktyorning jismoniy imkoniyatlarini rivojlantiradi, sahnadagi erkinligini oshiradi hamda obrazning ichki kechinmalarini tashqi harakatlar orqali ifodalashga yordam beradi.Bugungi teatr ta'limida pantomimaga bo'lgan e'tiborni kuchaytirish, yosh aktyorlarning jismoniy ifoda va tasavvur ustida ishlashini muntazam yo'lga qo'yish zarur. Chunki aktyor faqat so'z bilan emas, balki butun vujudi bilan ijod qiladi. Sahnada ba'zan birgina nigoh, qo'l harakati yoki tana holati ko'plab so'zlar ifodalay olmaydigan ma'noni tomoshabinga yetkazishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Stanislavskiy, K. S. (1954). Aktyorning o'z ustida ishlashi. Toshkent: O'zdav nashr.
2. Qodirov, M. (2004). O'zbek teatri tarixi. Toshkent: Yangi asr avlodi.
3. B. SAYFULLAYEV. J. MAMATQOSIMOV. " Aktyorlik Mahorati" Fan va texnalogiya. Toshkent. 2012.
4. Xo'jayev. Q. "Sahnaga yo'l" O'qituvchi. Toshkent. 1982.
5. Komilova Mushtariybegim, Komilov Mo'minjon-AKTYORNING OBRAZ USTIDA ISHLASHI (QO'QON SHAHAR MUSIQALI DRAMA TEATRI AKTYORI, MARHUM USTOZ SAN'ATKOR, RAXMANJON PO'LATOV ROLLARI TALQINIDA) "Oriental Art and Culture" scientific methodical journal volume 4 issue 3 / june 2023
6. Komilov Mo'minjon, Komilova Mushtariybegim - "ZAMONAVIY YOSHLAR MA'NAVIY INQIROZI VA UNING TEATR SAN'ATIDAGI BADIIY IFODASI: IJTIMOIY-FALSAFIY TAHLIL" "Oriental Art and Culture" scientific methodical journal Volume 7 Issue 3/ Mart 2026
7. Boltaboev, I. "O 'ZBEK TEATRIDA FOLKLORIZMNING ZAMONAVIY TALQINI: AKTYOR TAYYORGARLIGIDA NUTQ, PLASTIKA VA

MAROSIM ELEMENTLARINING INTEGRATSIYASI." Экономика и социум 12-2 (139) (2025): 122-126.

8. Otabek Rustambek O'G'Li Anvarov, and Shamsiddin Yo'lchiboyevich Usmonov. "BADIIY OBRAZ YARATISHDA O'ZIGA HOS YONDASHUV (MAHORATLI AKTYOR BAXROMJON RAHIMOV MISOLIDA)" Oriental Art and Culture, vol. 4, no. 1, 2023, pp. 420-426.
9. Chekhov M. A. To the Actor: On the Technique of Acting. New York: Harper & Row, 1953.